

УДК 378.13 (497.2)

М.В. ЧЕХОВСЬКА,
*аспірант кафедри педагогіки та психології
Дніпропетровського університету імені Альфреда Нобеля*

ПОРІВНЯЛЬНИЙ АНАЛІЗ ЕТАПІВ РОЗВИТКУ ВИЩОЇ ПЕДАГОГІЧНОЇ ОСВІТИ В УКРАЇНІ ТА РЕСПУБЛІЦІ БОЛГАРІЯ

У статті розглядається сучасний стан підготовки професійних педагогічних кадрів Республіки Болгарія. Проаналізовано етапи розвитку вищої педагогічної освіти в Україні та Республіці Болгарія. Охарактеризовано сучасний стан та перспективи розвитку професорсько-викладацького складу педагогічних спеціальностей.

Ключові слова: вища педагогічна освіта, педагогічні кадри, Республіка Болгарія, педагогічна кваліфікація.

Постановка проблеми. Для вирішення сучасних проблем вищої педагогічної освіти України конче необхідним є вивчення, аналіз та узагальнення досвіду країн Євросоюзу, що є актуальним завданням нашої країни в контексті її інтеграції до загальноєвропейського освітнього простору. Аналіз набутого досвіду країн-членів ЄС дозволяє Україні уникнути помилок, викликаних односторонньою й поспішним запозиченням зарубіжних систем підготовки освітян. Отже, вдосконалення існуючої системи підготовки висококваліфікованих фахівців в Україні потребує аналізу світового досвіду, і зокрема Республіки Болгарія.

Порівняльно-педагогічні дослідження, спрямовані на аналіз та інтерпретацію історичних традицій, сучасного стану, напрямів становлення та розвитку різних систем підготовки фахівців педагогічного профілю, вивчення їх взаємодії та взаємозв'язку з метою використання міжнародного досвіду у вітчизняному освітньому просторі займають особливе місце у розумінні сутності системних особливостей розвитку вищої педагогічної освіти у Республіці Болгарія.

Аналіз останніх досліджень та публікацій з теми. Теорія та практика зарубіжного освітнього процесу служила предметом наукового пошуку провідних українських науковців: Н. Абашкіної, Т. Барського, О. Глузмана, С. Головка, Т. Десятова, Г. Єгорова, А. Каплун, Ю. Кіщенко, К. Корсака, О. Кузнецової, А. Лігоцького, О. Огієнко, Л. Пуховської, С. Сапожникова, А. Сбруєвої, І. Шемпрух. Розвиток професійної освіти Болгарії в контексті європейської інтеграції і глобалізаційних процесів розглядали М. Антова, І. Вільш, Л. Дімітров, Я. Мерджанова, Г. Мілянкова, Л. Пуховська, П. Радєв, К. Чарнецькі. Також досліджуються питання історії і філософії вищої педагогічної освіти (С. Гончаренко, Н. Ладижець, І. Зязюн, В. Луговий, В. Майборода, Ф. Паначін, Н. Ничкало, З. Равкін, В. Шадріков, Ш. Чанбарісов, І. Яковлев, М. Ярмаченко).

Формулювання цілей статті. Метою статті є порівняльний аналіз основних історичних етапів розвитку вищої педагогічної освіти в Україні та Республіці Болгарія. Згідно з метою було поставлено таке завдання: охарактеризувати та проаналізувати історичні особливості кожного етапу розвитку системи підготовки педагогічних кадрів України та Республіки Болгарія.

Виклад основного матеріалу дослідження. Історичний розвиток Республіки Болгарія вагомо відобразився на становленні першого етапу розвитку вищої педагогічної освіти дер-

жави. Після проголошення Болгарії незалежним царством у 1908 р., першої та другої Балканських воєн (1912–1913 рр.), першої світової війни (1914–1918), формування профашистського уряду в 1923 р. та входу радянської армії на територію Болгарії у 1944 р., країна зіштовхнулася не лише з політичними, але й соціальними та економічними потрясіннями. Незважаючи на постійні зміни політичних режимів, форми управління країною, зовнішні та внутрішні орієнтири розвитку, вища освіта Республіки Болгарія дотримувалася своїх національних особливостей, які ґрунтувалися на власних традиціях і досвіді.

Вважаємо, що зародження вищої школи України розпочалося ще у 1576 р., який ознаменувався заснуванням Острозької академії в місті Острозі князем К. Острозьким, що на 312 років раніше ніж у Республіці Болгарія (1888р.). У 1632 р. розпочався I етап розвитку вищої освіти України, у місті Києві шляхом об'єднання Київської Братської та Лаврської шкіл було створено Києво-Могилянську колегію, а вже у 1701 р. колегія одержала титул та права академії. Київська академія значно вплинула на організацію, зміст та методи навчання у багатьох навчальних закладах, а саме, у Чернігівському (1700 р.), Харківському (1721 р.) і Переяславському (1738 р.) колегіумах, які були засновані на зразок Києво-Могилянської колегії. Завдяки боротьбі прогресивної громадськості та соціально-економічним потребам у XIX ст. відбувся значний розвиток української вищої школи, центрами наукової думки, підготовки вчених, учителів, лікарів та юристів стали Харків та Київ [1, с. 154].

Визначну роль у розвитку української освіти в західноукраїнських землях відіграв Львівський університет (1661 р.). У договорі 1658 р. було домовлено про відкриття двох вищих шкіл-академій та університету. 20 січня 1661 р. король Ян Казимир підписав диплом, який давав Львівській єзуїтській колегії статус і титул «університету» з правом викладання всіх сучасних університетських дисциплін та присвоєння наукових ступенів. Особливе значення мало відкриття при університеті в 1787 р. українського інституту, мета якого – готувати, у першу чергу, учителів для реальних і класичних гімназій, де навчалися українські діти. Незважаючи на те, що програма інституту була обмежена, викладання українською мовою мало прогресивне значення [2, с. 5].

У 1809 р. було засновано Київську гімназію, яку згодом було віднесено до вищих навчальних закладів. У 1805 р. було відкрито Харківський університет. У першій половині XIX ст. виникли привілейовані навчальні заклади, які поєднували курс середніх та вищих шкіл [3, с. 39].

У 60–70-х роках XIX ст. поступово формувалася система підготовки вчителів, зокрема для початкових шкіл. Наприкінці 70-х років було створено трирічні вчительські семінарії, які будували свою роботу на базі двокласних училищ. Учителів для повітових училищ, церковнопарафіяльних шкіл, вищих початкових та міських училищ готували вчительські інститути. Перший вчительський інститут було створено в Глухові (1874 р.). До 1914 р. в Україні нараховувалось 26 вчительських семінарій та 6 вчительських інститутів [4, с. 89].

Слід зазначити, що передовими освітянами України, що здійснили вагомий внесок у розвиток педагогічної думки та просвіти в другій половині XIX – початку XX ст. – Х. Алчевська, Б. Гринченко, О. Духнович, С. Ковалів, М. Левицький, Т. Лубенець та ін.

Подальший розвиток вищої освіти в Україні обумовили такі чинники, як розвиток капіталізму та боротьба прогресивної громадськості. Центрами наукової думки, підготовки вчених, учителів для середніх шкіл, лікарів, юристів були Харківський, Київський і Новоросійський (в Одесі) університети, Ніжинський історико-філологічний інститут (1875 р.), на західноукраїнських землях – Львівський та Чернівецький університети. Кількість студентів в університетах на початку XX ст. збільшилася в середньому більш ніж удвічі. Це були, як правило, діти міської та сільської буржуазії. Для вихідців з робітничого класу, середнього та бідного селянства доступ до вищів, як і до того, залишався практично неможливим [2, с. 5].

Революція 1917 р. гостро поставила питання щодо створення нової вищої школи з сучасними педагогічними кадрами. Незалежна Україна робила перші кроки в організації підготовки національних освітян, розпочалося становлення системи української вищої освіти. У 1918 р. університети Святого Володимира в Києві, Харківський і Новоросійський (Одеський) стали державними університетами України. У Сімферополі в 1918 р. починаються заняття в Таврійській філії Київського університету, а через півроку за підтримки і допомоги Київського університету було урочисто відкрито Таврійський університет [3, с. 39]. Так на

початку 1938–1939 навчального року в УРСР було нараховано 129 вищих навчальних закладів [5, 88 с].

На початку демократичних перетворень у Болгарії значна увага приділялась гербаріанству, в цей час вчені даної країни відстоювали демократичні ідеї та принципи навчання. Проглядалися ідеї національного характеру освіти, робилися спроби скласти перші навчальні плани і програми для підготовки педагогів. Звичайно, значним був вплив російських педагогічних ідей, оскільки Болгарія певною мірою залежала від Росії, а у соціалістичний період – від радянських педагогічних ідей. Створення системи освіти на основі капіталістичної концепції розпочалося з 80-х років XIX ст.

Значним посиленням освітньо-реформаторського руху в країнах Європи характеризувався міжвоєнна доба. Не стала винятком і Республіка Болгарія, яка у 1919 – 1932 рр. здійснила певні освітні реформи, що охопили й фахові школи. В країні приймалися нормативні документи (Закон «Про торгіву і промислову освіту») щодо вдосконалення і розвитку систем фахової підготовки спеціалістів для різних галузей народного господарства: до цього спонукали зміни у європейській торгівлі, промисловості й сільському господарстві.

В цей час в Болгарії розпочинає свій розвиток порівняльна педагогіка. В період з 1919 по 1944 рр. в Болгарії відбувається перехід до наукової обробки педагогічних досліджень. Найбільш значущими для становлення педагогіки як університетської дисципліни в Болгарії на той час стали такі освітяни, як Генчо Пирьов, Христо Негенцов та Димитър Кацаров. Саме Кацаров один з перших освітян, що розвивав ідеї з реформування системи освіти у Болгарії. Вчений стверджував, що «педагогіка повинна бути заснована на експериментальних дослідженнях».

Педагогічна спільнота Болгарії намагалася використовувати все цінне, що було напрацьовано у різні історичні періоди. Більшість викладачів вищої школи накопичували власний методичний досвід, а також користувалися окремими загальними методиками з виробничого навчання інших країн, переважно Росії, Франції, Німеччини, Данії тощо.

Унаслідок об'єднання вищих навчальних закладів з 1950 по 1960 рр. їх кількість в Україні скоротилася з 160 до 135 при одночасному збільшенні кількості студентів більш ніж удвічі: з 201,5 тис. до 417,7 тис. Здійснювалося наближення вищих навчальних закладів України до сфери виробництва. Відкривалися нові навчальні заклади на периферії [6, 117 с].

У 1984 р. в Україні функціонувало вже 146 вищих навчальних закладів, у тому числі університетів – 9, технічних ВНЗ – 50, сільськогосподарських – 17, з економіки та права – 10, педінститутів – 30, медичних – 15, з фізкультури та спорту – 3, культури і мистецтва – 12 [1, с. 84].

В Болгарії на цей час функціонувало 37 вищих навчальних заклади, у тому числі університетів – 25, академій – 8, училища – 4 [7].

Після оголошення незалежності України у 1991 р. суверенна держава почала розробляти власну політику в системі вищої освіти, що була спрямована на відродження національного характеру вищої освіти, відповідність сучасним світовим вимогам, докорінне відновлення методів, форм і змісту навчання, збільшення інтелектуального потенціалу України.

На сьогодні в Україні функціонує 457 вищих навчальних закладів (інститути, університети, академії) [6], з них 77 здійснюють підготовку педагогічних кадрів [6].

У Республіці Болгарія сьогодні функціонує 51 вищий навчальний заклад (інститути, університети, академії) [7], з них 13 здійснюють підготовку педагогічних кадрів [7].

Порівнюючи таку кількість університетів України, що здійснюють підготовку педагогічних кадрів та фахівців з педагогічного менеджменту, з кількістю педагогічних університетів Республіки Болгарія, можна стверджувати, що заходи Міністерства освіти і науки України, що заплановані на 2016-2020 рр., щодо скорочення кількості вищих навчальних закладів є виправданими, незважаючи на велику різницю щодо демографічного становища країн, територіальні та економічні особливості.

Організація навчання студентів педагогічних спеціальностей, їх зарахування до університету та присвоєння їм педагогічної кваліфікації по завершенню навчання, регулюється Законом про вищу освіту Республіки Болгарія. Після закінчення студентами професійного педагогічного навчання та присвоєння їм професійної кваліфікації “викладач”, що засвідчує

право обіймати посаду викладача, професійний розвиток і безперервне навчання здійснюється в ході їх професійної діяльності. Розвиток професійних компетенцій педагогічних кадрів здійснюється через постійне навчання, мета якого полягає в наступному:

- здобувати нові фундаментальні знання та навички в конкретних областях навчання;
- змінювати існуючі або вводити нові державні освітні стандарти;
- збільшувати методичну підготовку і використання інновацій у навчанні.

Здобути професійну кваліфікацію «викладач» сьогодні в Республіці Болгарія можливо у різноманітних закладах вищої освіти, а саме: 40 педагогічних факультетів, 2 філії педагогічних університетів, 2 педагогічні коледжі, Центр безперервної освіти, центр підготовки кадрів та відділ кваліфікації. Загальна кількість студентів педагогічних спеціальностей складає 12245 осіб на 2013–2014 навчальний рік. Структура університетів, які здійснюють навчання за педагогічними спеціальностями також різна: факультети, кафедри, центри безперервної освіти, центри післядипломної освіти, департаменти та підрозділи щодо професійної педагогічної підготовки [4, с. 5].

Міністерство освіти та науки Республіки Болгарія розробило проект «Розвиток рейтингової системи для вищих навчальних закладів в Республіці Болгарії», що ним фінансується та здійснює розробку рейтингової системи для вищих навчальних закладів Болгарії. Оновлене видання системи містить інформацію про 51 акредитований університет у Республіці Болгарія, що пропонують навчання на спеціальностях, розподілених у 52 професійних областях. За результатами аналізу даного проекту було встановлено, що працевлаштування випускників спеціальності «Педагогіка» за останні 5 років у відсотковому вигляді виглядає таким чином: 55,22% випускників працюють за спеціальністю, 6,48% випускників – торговці, 4,23% – економічні та адміністративні працівники, 34,06% – працівники інших сфер [2].

Високого рівня педагогічної майстерності освітян Республіки Болгарія виявилось недостатньо, щоб адекватно реагувати на вимоги та виклики сучасності. Дослідження Організації економічного співробітництва та розвитку щодо якості освіти показують, що зміни безперервного професійного навчання педагогічних кадрів є вкрай необхідними. Участь педагогічних кадрів і, зокрема вчителів, у професійно-технічних навчальних курсах на сьогодні є не достатньо активною.

Існуючі нормативні акти щодо підготовки і підвищення кваліфікації викладацького складу не регулюють специфічні проблеми, що виникають через відсутність певних стандартів для початкового навчання та підвищення кваліфікації, контролю якості праці та контролю професійної підготовки для продовження навчання.

Практика розв'язання проблем підготовки освітян Болгарії має бути врахованою у процесі реформування системи вищої педагогічної освіти України у контексті її інтеграції до загальноєвропейського освітнього простору. На наш погляд, питання професійної підготовки освітян Республіки Болгарія потребує подальшого комплексного наукового дослідження.

Висновки і перспективи подальших досліджень. Проведений аналіз особливостей історичних етапів професійної підготовки педагогічних кадрів в Україні та Республіці Болгарія, дозволяє стверджувати, що країни мають ряд специфічних проблем, досвід вирішення яких може бути корисним для освітянської галузі як України, так і Республіки Болгарія. Практика розв'язання проблем підготовки освітян Болгарії має бути врахованою у процесі реформування системи вищої педагогічної освіти України у контексті її інтеграції до загальноєвропейського освітнього простору. На наш погляд, подальшого комплексного наукового **вивчення потребують** питання професійної підготовки освітян Республіки Болгарія.

Список використаних джерел

1. Шинкарук В. Основні напрями модернізації структури вищої освіти України [Електронний ресурс] / В. Шинкарук // Офіційний сайт Міністерства освіти і науки України / Режим доступу: <http://www.mon.gov.ua>
2. Буніна Л.М. Вища педагогічна освіта в Україні / Л.М. Буніна. – Вісник Луганського національного університету імені Тараса Шевченка. – 2011. – № 123. – С. 5.
3. Глузман А.В. Университетское педагогическое образование: опыт системного исследования / А.В. Глузман. – К.: Издательский центр «Просвіта», 2007. – 39 с.

4. Андрущенко В.П. Роздуми про освіту: Статті, нариси, інтерв'ю / В.П. Андрущенко. – К.: Знання України, 2004. – 804 с.
5. Ефименко Г.Г. Высшая школа Украинской ССР. Успехи, проблемы развития / Г.Г. Ефименко, В.М. Красников, А.Н. Новоминский. – К., 1988. – 194 с.
6. Офіційний сайт МОН України [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://osvita.ua>
7. Рейтингова система на висштите училища в България [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://rsvu.mon.bg>

References

1. Shynkaruk, V. *Osnovni napriamy modernizatsii struktury vyshchoi osvity Ukrainy* [Main directions of restructuring higher education Ukraine]. Official site of the Ministry of Education and Science of Ukraine. Access mode: <http://www.mon.gov.ua> (In Ukrainian).
2. Bunina, L.M. (2011). *Vyshcha pedahohichna osvita v Ukraini* [Higher pedagogical education in Ukraine]. Journal of University of Luhansk, No 123, p.5. (In Ukrainian).
3. Gluzman, A.V. (2007). *Universitetskoe pedagogicheskoe obrazovanie: opyt sistemnogo issledovaniya* [University teacher education: experience of system research]. Kyiv, Publishing centre 'Prosvita', 39 p. (In Russian).
4. Andrushchenko, V. P. (2004). *Rozdumy pro osvitu: Statti, narysy, interv'iu* [Reflections on education: Articles, essays, interviews]. Kyiv, Znannia Ukrainy Publ., 804 p. (In Ukrainian).
5. Efimenko, G.G., Krasnikov, V.M., Novominskiy, A.N. (1988). *Vysshaya shkola Ukrainskoy SSR. Uspehi, problemyi razvitiya* [Higher School of the Ukrainian SSR. Successes, Problems of Development]. Kyiv, 194 p. (In Russian).
6. Ministry of Education and Science of Ukraine. The official website of Ministry of Education and Science of Ukraine [electronic resource]. Access mode: osvita.ua (In Ukrainian).
7. *Rejtingova sistema na visshite uchilishta v B'lgarija* [Ranking System universities in Bulgaria]. Access mode: <http://rsvu.mon.bg>. (In Bulgarian).

В статье рассматривается современное состояние подготовки профессиональных педагогических кадров Республики Болгария. Проанализированы этапы развития высшего педагогического образования в Украине и Республике Болгария. Охарактеризовано современное состояние и перспективы развития профессорско-преподавательского состава педагогических специальностей.

Ключевые слова: высшее педагогическое образование, педагогические кадры, Республика Болгария, педагогическая квалификация.

The article deals with the present state of professional training of teaching staff in the Republic of Bulgaria. Stages of higher education in Ukraine and the Republic of Bulgaria are presented. The current state and prospects of development of the teaching staff are characterized.

Key words: higher pedagogical education, teaching staff, the Republic of Bulgaria, educational qualification.

Одержано 5.02.2016.